

BaixaMar de Torredembarra: Records dels anys 1960

Gerda K. Priestley

CONTEXT PERSONAL: PRIMERES IMPRESSIONS

Vaig arribar a Torredembarra al juliol de 1963 per passar l'estiu a casa d'una família d'estiuejants (era de les poques que tenien casa pròpia allí des d'abans de la Guerra Civil) a BaixaMar, tot i que jo sempre m'he referit al barri com "La Marina" perquè així figurava als mapes, plànols i estadístiques que manipulava en els meus estudis. El meu objectiu era fer pràctiques de castellà i el de la família era que tingués cura del seu fill que estudiava en una escola anglesa de Barcelona i un altre nen mes petit. (Imatge pàg. esq.). L'estiu següent vaig tornar amb el mateix objectiu. Estudiava geografia a la Queen's University de Belfast, Irlanda del Nord, però havia escollit la llengua espanyola com a segona especialitat. Em sentí atreta pels canvis que s'estaven produint en aquell petit barri de pescadors amb l'aparició d'un turisme incipient i escollí aquest tema per a la meva tesina de llicenciatura l'any 1965. Vaig continuar aprofundint en el tema de la planificació i el desenvolupament de les destinacions turístiques a la costa catalana en les meves tesis de Màster i Doctorat. He seguit investigant sobre temes similars -amb diverses variacions- al llarg dels més de 40 anys que he estat professora a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Inicialment, topava amb certes reticències entre la població quan els feia preguntes sobre la seva vida social i econòmica, una actitud corrent i comprensible en aquells temps del règim franquista, quan la gent temia que els curiosos fossin inspectors d'hisenda. Per sort, la bona disposició d'algunes persones que em coneixien des de la primera visita es va contagiar àmpliament i vaig aconseguir que totes les famílies col·laboressin en la meva enquesta. El nivell de detall de la informació que van aportar fou molt alt i els seus comentaris al marge em van permetre aprofundir moltíssim en les seves vides, esperances i sentiments. Aquell BaixaMar dels anys 60 sempre restarà en el meu cor.

Em considero, en aquest aspecte, una persona privilegiada, perquè he "viscut" de primera mà les transformacions que s'han seguit de l'expansió

del turisme a Espanya i, particularment, a Catalunya. Em vaig adonar d'això a mesura que anaven passant diferents promocions d'estudiants per les meves classes de "Geografia del Turisme" a la universitat. Els primers estudiants també foren testimonis dels canvis inicials, però, poc a poc, calia explicar com havia estat la costa originalment, fins arribar al punt que alguns alumnes veien aquestes explicacions només com a una espècie de "contes i batalletes de gent gran"! Aquest és el testimoni d'una persona vinguda d'una cultura que aleshores era bastant diferent: en definitiva, és la interpretació d'una "guiri", per una banda, i d'una estudiant de l'època per l'altra.

LA COSTA CATALANA: L'ENTORN FÍSIC

L'estiueig de platja dels primers anys del segle XX fins la Guerra Civil s'instal·là originalment als pobles de costa on hi havia activitat comercial i industrial i on gaudien de relativament bones comunicacions, especialment per ferrocarril. Així, trobem que van acollir famílies d'estiuejants Palamós, Sant Feliu de Guíxols i diversos pobles del Maresme, juntament amb Sitges i Vilanova i La Geltrú.

És digne de ressaltar que la resta de la costa entre Barcelona i Tarragona no esdevingué popular a l'època, tot i tenir línia fèrria¹. La raó rau en gran mesura en què els pobles no estaven ubicats arran de costa i que eren principalment agrícoles. En l'etapa inicial del turisme modern -es pot dir que arrenca al voltant de 1954/1955- la majoria d'aquestes destinacions no reunien les condicions necessàries per atraure als nous turistes, que volien hotels a primera línia i platges desocupades. Però aleshores les comunicacions per carretera van assumir protagonisme per al trasllat dels turistes des de l'aeroport de Barcelona i, en aquestes circumstàncies, el Massís del Garraf suposava un obstacle important. Així doncs, les magnífiques platges entre Vilanova i la Geltrú i Tarragona restaren desocupades fins que a mitjan els anys 70 arribaren estiuejants espanyols i turistes estrangers en els seus cotxes particulars. Als països centre-europeus i Gran Bretanya, hi havia molta afició per l'acampada i en especial per les caravanes; la qual cosa va estimular l'establiment de molts càmpings, mentre que els espanyols es mostraven més partidaris del lloguer d'apartaments, pisos i cases.

La creixent prosperitat espanyola va conduir a una forta demanda de segones residències al llarg de la costa. Per tant, quan jo vaig arribar per

¹El ferrocarril ja havia arribat a Torredembarra al 1865.

primer cop al 1963, destacava la platja blanca d'un total de set quilòmetres, entre els turons de Els Munts de Torredembarra i el Roc Sant Gaietà de Roda de Berà, delimitada per dunes i llacunes d'aigua salada (vegeu les Figures 1 i 2). El paisatge natural només estava interromput pel barri de BaixaMar i una petita filera de cases blanques a Creixell. La plana interior amb una amplada de dos quilòmetres de suaus pendents estava composta per terres de secà -oliveres i garrofers principalment- i també estava pràcticament buida d'edificacions amb l'excepció del poble de Torredembarra i la petita agrupació d'habitatges de Clarà. Entre BaixaMar i Els Munts hi havia una fàbrica de conductors elèctrics de la companyia SACE, que va tancar el 1960 després de 50 anys d'activitat, però aquella fàbrica estava envoltada de pins i gairebé no es veia per aquest entorn. Al 1960 la població dels diferents nuclis habitats de la vila era la següent: Nucli antic i poble, 2.162; BaixaMar (La Marina), 449; Clarà, 76 i Els Munts, 16. (INE, 1961).

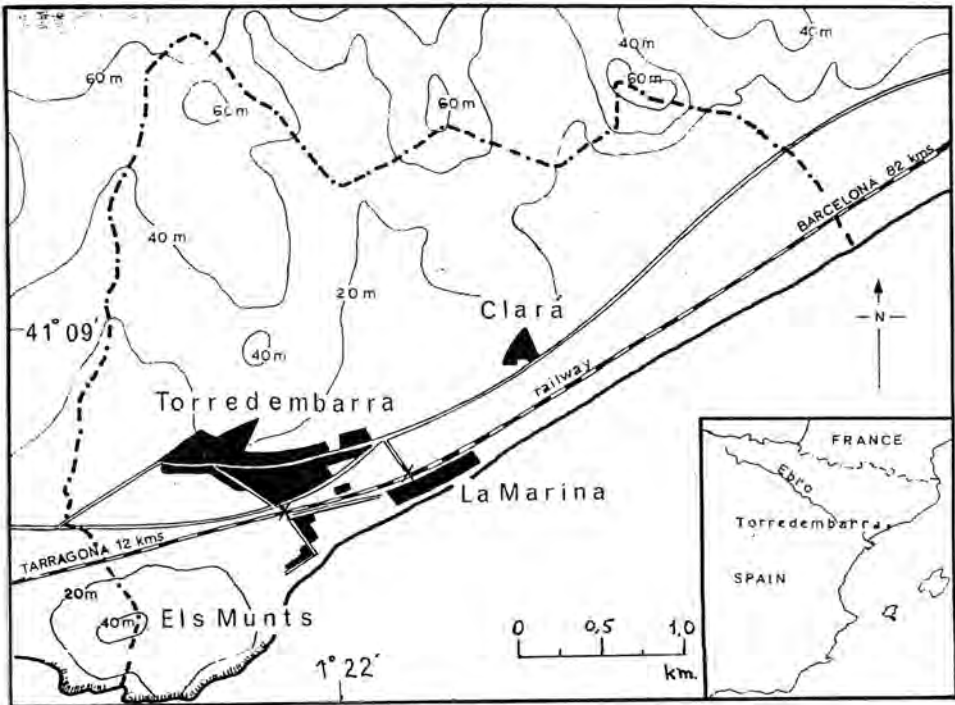

Figura 1. El terme municipal de Torredembarra, (1965)

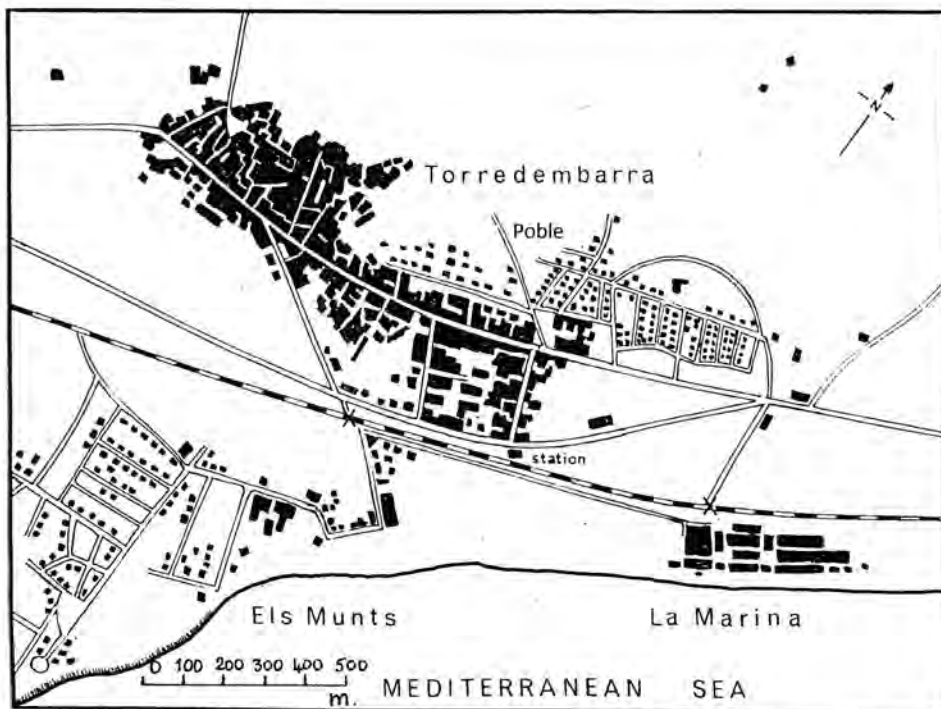

Figura 2. Els nuclis habitats de Torredembarra: Nucli antic i poble, BaixaMar (La Marina) i Els Munts, (1965)

LES COMUNICACIONS: UN ACCÉS DIFÍCIL

Sense cap mena de dubte, les comunicacions a principis dels anys 60 eren deficitàries. El servei de ferrocarril era lent i amb poca freqüència de circulació de trens. Encara seguien en funcionament molts vagons de fusta, amb finestres de guillotina, bancs de fusta i plataformes per accedir als dos extrems. Em recordaven els trens que es veien a les pel·lícules americanes de l'Oest Salvatge. Sempre pensava que només faltava que els indis apareguessin per l'horitzó !

Les comunicacions per carretera tampoc eren molt diferents. Com ja s'ha explicat, el Massís del Garraf constituïa una dificultat per les connexions amb Barcelona. La carretera "de la costa" que passava per Sitges era estreta i desprotegida dels penya-segats sobre el mar, mentre que la n-340 era una ruta més llarga i havia de travessar el pas de l'Ordal (487 m). Fins la dècada dels 60 la mateixa carretera passava per sota de l'Arc Romà de Berà, la qual cosa, vist des de l'actual perspectiva era una falta de respecte per un monument històric de tant valor². La carretera també passava pel centre dels pobles, com Torredembarra mateix, on es va inaugurar la variant exterior el març de 1963. Fins aleshores, el trànsit -força apreciable- havia de fer torns en cada direcció, regulats per un semàfor, per passar pel carrer de la Muralla.

El servei telefònic era molt limitat. Per sol·licitar una conferència s'havia de trucar des del bar de davant de la Cooperativa Marina de BaixaMar a la centraleta del poble i normalment hi havia una demora considerable. Això em va sorprendre moltíssim, perquè estava acostumada, tant des de casa com des d'una cabina telefònica, a marcar el número i que es connectés directament. Recordo una trucada que vaig fer des de Torredembarra a Sitges l'estiu del 1964 i que vaig haver d'esperar uns 45 minuts.

²De fet, a finals dels anys 1930 ja s'havia construït un desviament al voltant del monument, semblant al que existeix actualment, però els propietaris dels terrenys després de la Guerra civil van denunciar l'expropiació republicana i es va haver de restaurar el pas del trànsit per sota de l'arc. (<https://fronterasblog.wordpress.com/.../n-340-la-carretera-mas-larga-de-espana/> o insertant como a clau de busca: "arco de bara carretera debajo", hi surt la pàgina corresponent a "fronterasblog" en la llista d'opcions).

Fotografia 1. L'últim boter de BaixaMar al 1965.³

ACTIVITATS ECONÒMIQUES: LA PESCA COM EIX VERTEBRADOR

A començament de la dècada dels 1960, BaixaMar era un poble pesquer -o millor un barri, ja que li mancaven molts serveis- que s'adaptava als vents de canvi provocats pel turisme. Però no sempre fou així. Durant el segle XIX el seu principal mitjà de vida fou la fabricació de bótes de vi, una indústria que arribà a donar feina a unes 300 persones a mitjan d'aquell segle. Durant els anys de canvi al segle XX aquesta activitat fou substituïda gradualment per la pesca, de tal manera que al 1965 només restaven dos boters (vegeu la Fotografia 1).

³Fotografia feta per l'autora.

El moment culminant de la indústria pesquera s'assolí durant el primer quart del segle XX. A l'any 1920 hi havia 185 pescadors registrats a Torredembarra, un nombre que va augmentar fins a superar els 250 al 1955, als quals cal sumar els tallers de fabricació de veles i xarxes i el treball de les dones que les reparaven. No obstant això, a partir de 1940 es va iniciar el declivi del sector pesquer (Bas et al., 1955), de tal manera que al 1965 només restaven 73 pescadors. Primer es va registrar una forta caiguda de les captures fins el 1950, que es van recuperar durant la dècada següent per tornar a caure definitivament a partir de 1960⁴ (vegeu la Figura 3). Tot i que és veritat que els preus obtinguts van registrar un fort augment a partir del 1955, aquests només es van mantenir en valors similars a la inflació dels mateixos anys (vegeu les Figures 4 i 5).

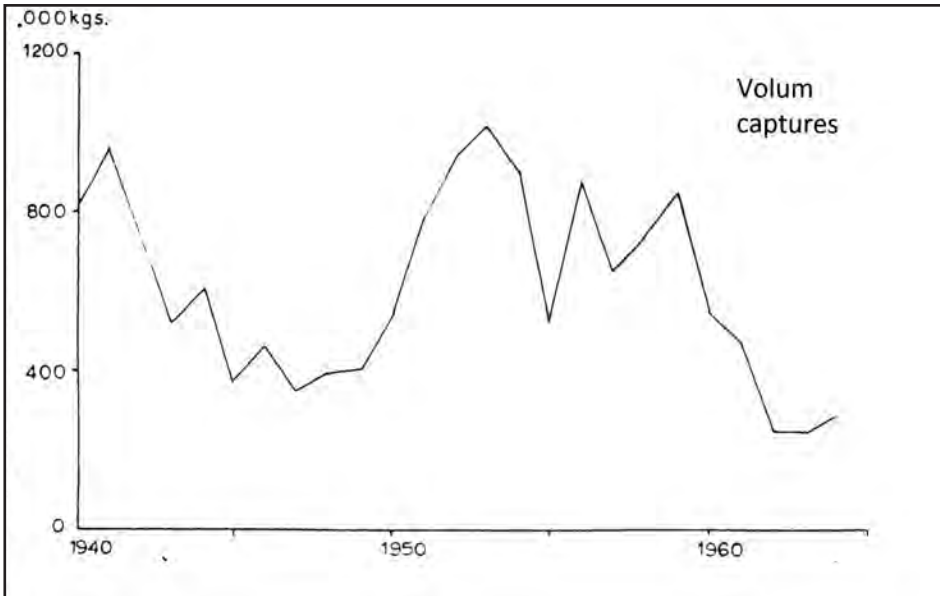

Figura 3. Volum de captures de pesca, 1940-1964.

⁴Les dades referents a la indústria pesquera de BaixaMar han estat confeccionades a partir de les informacions de Bas (1955), de les estadístiques facilitades pel CSIC de Barcelona i per les Confraries de Pescadors de Torredembarra i Tarragona i pel treball de camp.

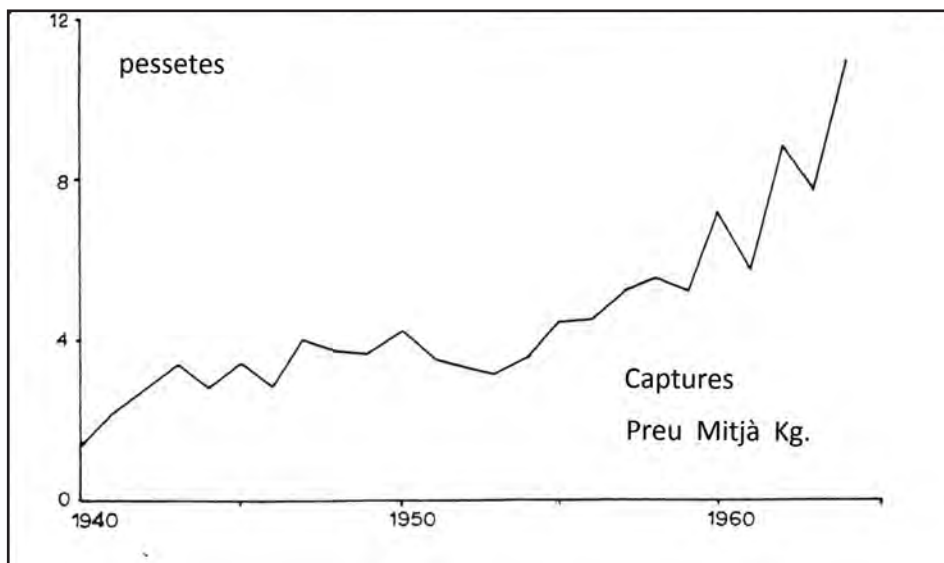

Figura 4. Preu mitjà de venda de captures de pesca, 1940-1964.

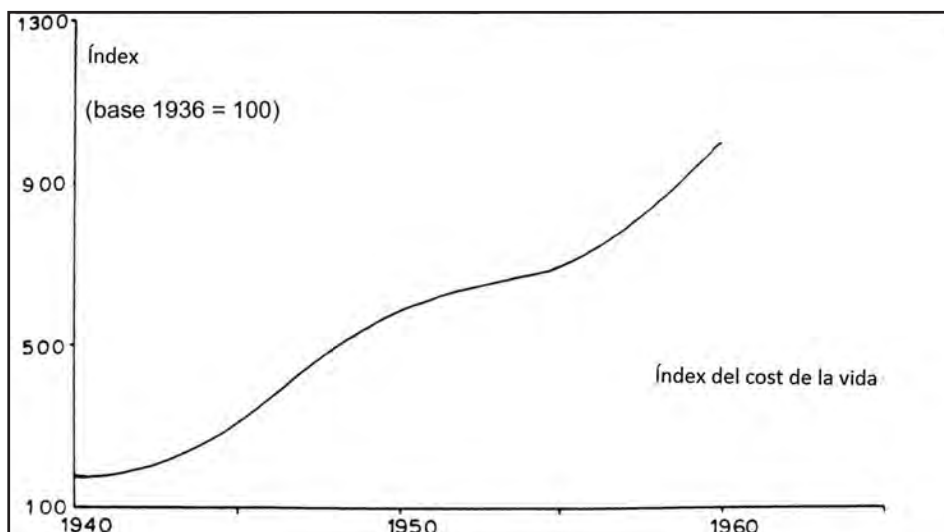

Figura 5. Índex del cost de la vida, 1940-1960 ⁶

⁶Elaborat per l'autora a partir del Sistema de Índices de Coste de la Vida del INE.

Tot i així, la desaparició de les embarcacions fou molt més gradual, sobretot en el cas de les d'arrossegament i peces de tresmall, perquè moltes eren petites i operaven sense tripulació a sou o contractada. En aquestes circumstàncies, els seus propietaris van continuar sortint al mar tot i la disminució dels recursos. Prova d'aquest retrocés és el fet que al 1963 només el 10 % de les captures eren d'espècies de fons. En canvi, el nombre d'embarcacions d'encerclament -dedicades principalment a la pesca de la sardina- es va mantenir en 14 fins al 1950, per a caure ràpidament a 8 al 1960 i a 3 al 1965 (vegeu la Figura 6). Durant diversos anys es va continuar celebrant la subhasta diària de les captures, tot i que al 1965 la meitat de la captura de les barques d'encerclament es dipositava diàriament a la llotja de Tarragona, i en total el 70 % de les captures es venien fora de la província de Tarragona (vegeu la Fotografia 2).

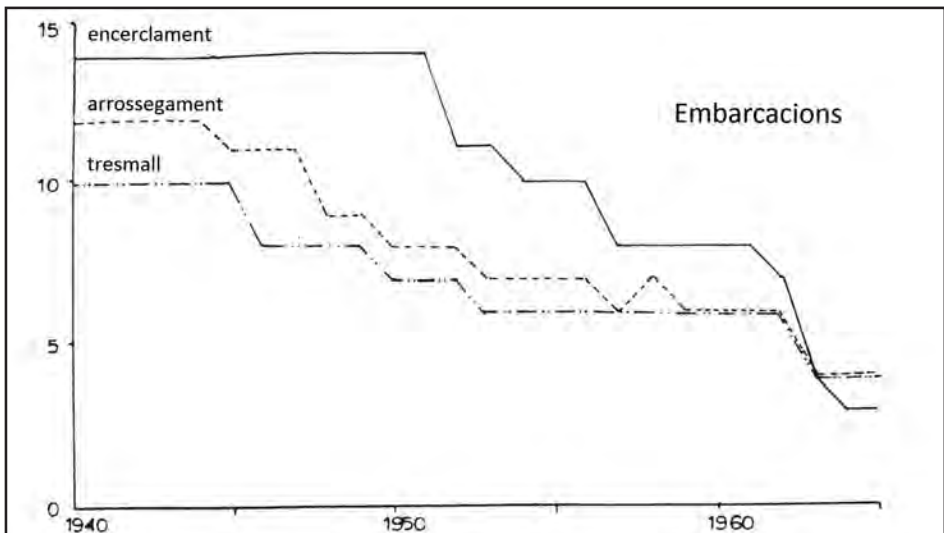

Figura 6. Evolució del nombre d'embarcacions segons l'art de pesca, 1940-1965.

Fotografia 2. Subhasta de la captura del peix a BaixaMar, 1965.

Cal assenyalar que aquest retrocés no obeïa tant a l'abandó general de l'activitat sinó més aviat a la concentració de les flotes en ports grans, que disposaven d'embarcadors i que oferien els avantatges derivats de les economies d'escala. De fet, el cabrestant manual instal·lat el 1915 a la platja -l'única ajuda que hi havia per treure les embarcacions de l'aigua- no fou motoritzat fins el 1962 i, tot i així, els pescadors havien d'ajudar en l'operació posant fustes per fer lliscar l'embarcació i fixant manualment els cables. Aquesta escena diària és un dels meus records més preuats d'aquella època⁷. (Vegeu la Fotografia 3).

⁷Per a una millor informació sobre la maquinària i aquesta operació es recomana consultar Gabriel Comes Nolla, Recull de Treballs 14 (2013).

Fotografia 3. Arribada d'una embarcació d'encerclament.

Com a resultat de les tendències a la concentració, molts dels pescadors que havien immigrat en l'època de major activitat abandonaren BaixaMar per establir-se a Tarragona i l'Ametlla de Mar, de manera que al 1965 el 68 % dels 73 pescadors que treballaven a Torredembarra eren veïns de BaixaMar i un 17 % eren de dalt la vila, Altafulla, Creixell o La Pobla de Montornès. La resta, el 15 %, havien vingut de l'Ametlla de Mar o de Tarragona. De les 99 famílies que residien a BaixaMar al 1965, 42 encara estaven vinculades a la pesca, però d'aquestes solament 9 tenien membres menors de 40 anys involucrats en ella. En altres 33 famílies tots els seus membres havien abandonat el mar i n'hi havia 24 en les quals mai cap membre havia estat pescador.

No obstant això, al barri es respirava un ambient pesquer amb la sortida vespertina de les embarcacions d'encerclament amb els seus bots auxiliars il·luminats, amb la seva tornada al dia següent a l'alba, amb la imatge d'algunes dones (algun cop també algun home) arreglant les xarxes durant el dia. Després era el torn de la sortida de les petites embarcacions de tresmall i les d'arrossegament al migdia -la majoria eren propietat dels tripulants de les embarcacions d'encerclament que havien sortit per la nit- i, finalment, la subhasta de les captures davant de la Confraria de Pescadors.

Tot i la seva ubicació al costat del barri de BaixaMar, la fàbrica SACE havia ofert pocs llocs de treball als seus habitants perquè requeria principalment mà d'obra femenina sense formació que es trobava majoritàriament a dalt la vila. No hi havia cap més indústria a BaixaMar tret de la fàbrica de gel -essencial per a la pesca però també per a l'ús domèstic-, una activitat que datava de 1945 i que tenia la seva seu a la Societat Cooperativa de Pescadors (fundada el 1880) i regentada pel "Manel del Gel". Amb l'absència d'un sector industrial la caiguda del sector pesquer va ser compensada pel creixement del turístic.

CREIXEMENT DE BAIXAMAR 1865-1965

Al 1965 el barri de BaixaMar ocupava pràcticament la mateixa extensió al llarg de la costa que al 1865 a pesar de què els 81 edificis existents al 1920 van augmentar fins un total de 143 al 1965 (vegeu les Figures 7, 8 i 9 i el Quadre 1). Durant el segle transcorregut des del 1865 només s'havia construït en els solars buits entre els edificis existents i s'havia estès cap a l'interior fins a completar 3 fileres de cases, una expansió limitada per la via fèrria.

L'etapa de major construcció es va iniciar el 1950, un procés que es va accelerar a partir de 1960. Fins al final d'aquest període la reconstrucció i rehabilitació d'edificis en mal estat i el creixement en alçada foren importants. Es varen començar a veure edificis de pisos de fins a 5 plantes (la màxima alçada permesa sense disposar d'un ascensor era d'edificis de 6 plantes) construïts en els llocs que ocupaven les casetes tradicionals de 1 o 2 plantes (vegeu la Figura 10 i Quadres 2 i 3).

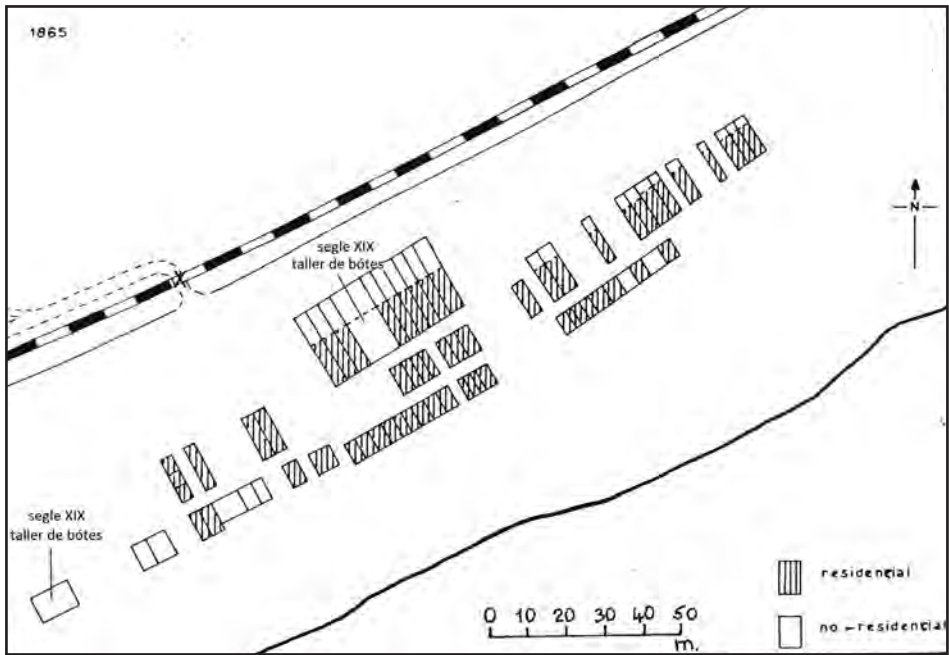

Figura 7. BaixaMar, 1865.

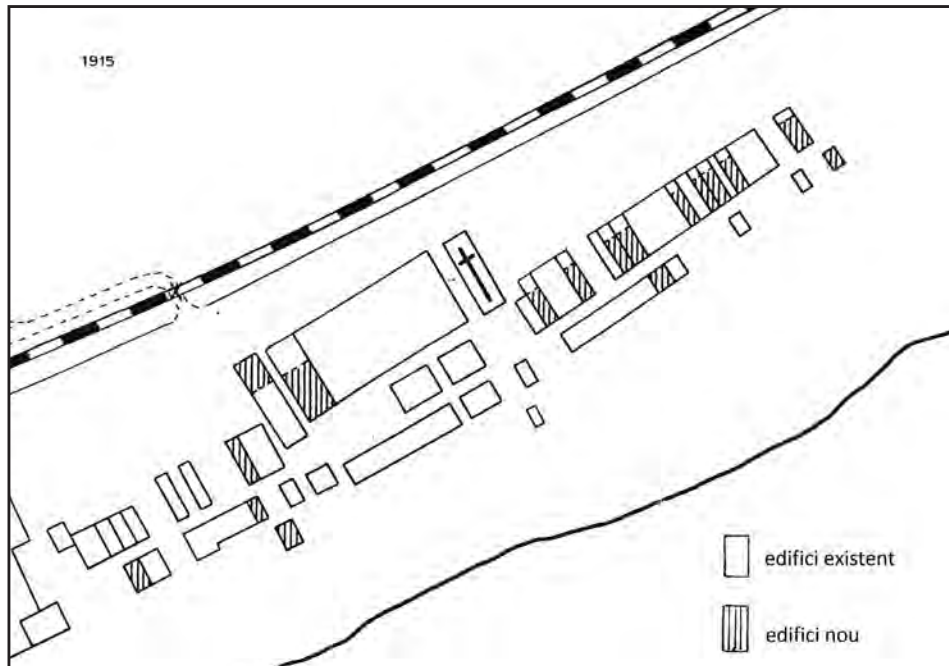

Figura 8. BaixaMar, 1915

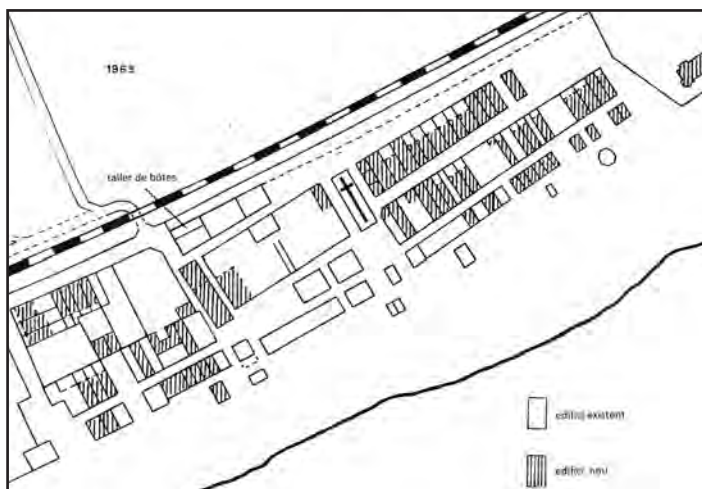

Figura 9. BaixaMar, 1965.

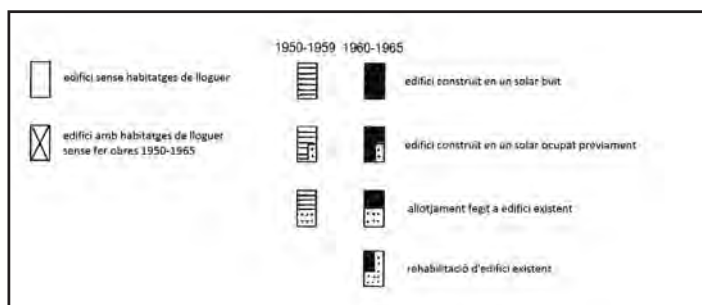

Figura 10. La construcció d'edificis d'habitatges, 1950-1965.

QUADRE 1. POBLACIÓ I EDIFICIS, 1940-1965

<i>Any</i>	<i>Població de fet</i>	<i>Nombre d'edificis</i>	
		<i>Habitables</i>	<i>Altres usos</i>
1940	473	106	23
1950	464	109	19
1960	476	124	18
1965	449	129	14

Font pròpia a partir d'INE (1941, 1951, 1961).

QUADRE 2. OBRES DE CONSTRUCCIÓ D'EDIFICIS, 1950-1965

<i>Obra realitzada</i>	<i>1950-1959</i>	<i>1960-1965</i>
Nova construcció en solar buit	3	5
Reconstrucció en solar ocupat	3	9
Ampliació d'edifici existent	9	19
Rehabilitació d'edifici	-	6

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE 3. ALÇADA DELS EDIFICIS, 1940-1965

<i>Nombre de plantes</i>	<i>1940</i>	<i>1965</i>
	<i>(Tots els edificis = 129)</i>	<i>(edificis habitables = 129)</i>
1	33	17
2	87	71
3	8	30
4	1	7
5	-	4

Font: Elaboració pròpia.

És significatiu que el barri no s'estengués al llarg de la costa ni darrera de la via fèrria. Per l'est, hi havia una zona de dunes i terrenys una mica pantanosos, darrera de la qual es trobaven grans solars plans on s'establiren diversos càmpings (vegeu la Fotografia 4). Aquest tipus d'instal·lació tenia l'avantatge de servir de barrera a la construcció continuada i així s'ha pogut conservar el medi natural. De manera semblant, la fàbrica SACE, parcialment tapada per uns pins, havia servit per limitar l'expansió urbanística de BaixaMar per l'oest fins el seu tancament al 1960 i el seu posterior enderrocament al 1964 (vegeu la Fotografia 5).

Fotografia 4. Vista des de BaixaMar cap a l'est, 1965.

Fotografies 5 i 5 b. Vista des de BaixaMar cap a l'oest, al 1960 i al 1965.

Per tant, BaixaMar seguia sent un conjunt de cases totalment separat del poble, com una illa assentada a la platja, amb una economia centrada en la pesca i amb personalitat pròpia. Entre el poble i BaixaMar hi havia camps de secà i hortes, la barrera de la via fèrria, franquejable a peu a l'alçada de l'estació o en cotxe per un pas a nivell. A això s'hi havia afegit la barrera de la variant de la n-340. Així doncs, a mitjans dels anys 1960, tot i que ja es veien els primers impactes de l'incipient sector turístic, no s'havia traduït encara en una forta expansió urbanística (vegeu la Fotografia 6). De fet, gran part de l'encant que el barri tenia per als primers visitants era precisament la seva senzillesa i autenticitat, on predominaven les cases de pescadors assentades literalment sobre la sorra de la platja, sense la barrera d'un passeig marítim, ni trànsit de vehicles en els seus estrets carrers de sorra que, a més a més, no tenien enllumenat públic. (Vegeu les Fotografies 7 i 8).

Fotografia 6. Vista aèria de Torredembarra, 1963. (Facilitada per Sistemas Aéreos Comerciales Españoles, Barcelona).

Fotografia 7. Primera fila de cases de Baixamar, 1957.

Fotografia 8. La mateixa vista de la primera fila de cases de Baixamar, 1965.

L'OFERTA I DEMANDA TURÍSTIQUES: UN DESENVOLUPAMENT INCIPIENT

El desenvolupament del sector turístic fins el 1965 fou un procés lent i de baixa intensitat. L'arribada de famílies espanyoles a BaixaMar a l'estiu va començar cap al 1915, es podem comptar unes 20 famílies d'estiuejants en els anys anteriors a la Guerra Civil espanyola i seguia sent el mateix nombre durant els anys posteriors de la guerra. Alguns llogaven cases i altres construïen les seves pròpies. És a partir de 1945 que va créixer l'oferta d'allotjament a poc a poc. I es va accelerar a partir de 1960. Al 1965 es va assolir la notable xifra de 120 pisos, 41 apartaments i 13 habitacions disponibles (vegeu la Figura 11 i el Quadre 4). Al mateix temps, el poble també començava a créixer cap a l'est amb l'addició d'uns carrers de cases unifamiliars que ampliava l'oferta total d'habitatges utilitzables per estiuejar a Torredembarra.

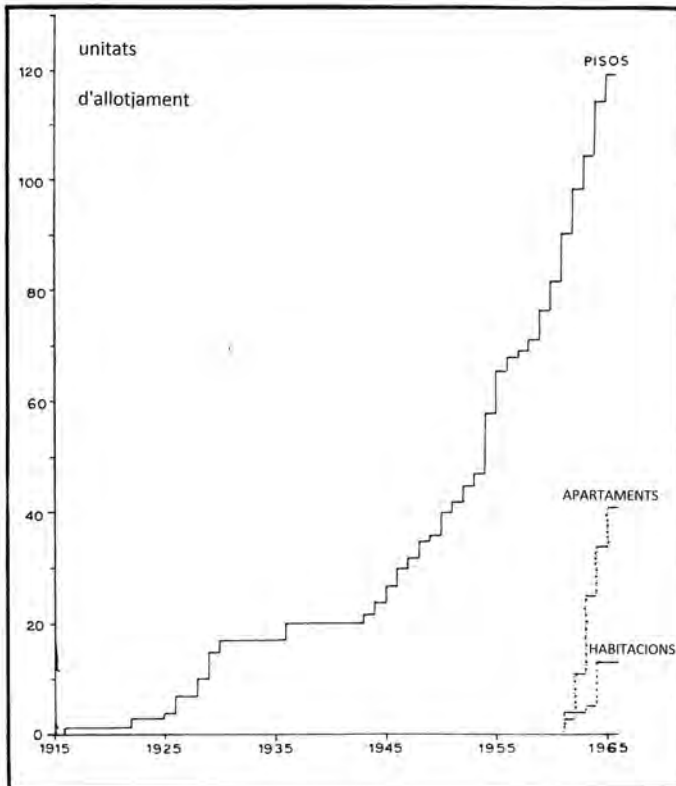

Figura 11. Allotjament turístic segons la seva tipologia, 1965. Elaboració pròpia.

QUADRE 4. OFERTA D'ALLOTJAMENT PER A ÚS TURÍSTIC, 1965

<i>Procedència del propietari</i>	<i>Nombre de propietaris</i>	<i>Nombre de pisos</i>	<i>Nombre d'apartaments</i>	<i>Nombre d'habitacions</i>
Resident a BaixaMar	50	81	29	5
No resident a BaixaMar (Lloguer)	23	38	12	8
No resident a BaixaMar (per a ús propi)	10	10	-	-

Font: Elaboració pròpia.

El fet que la gran majoria d'habitants fossin propietaris dels seus propis habitatges va fer possible que els cada cop més petits beneficis que obtenien de la pesca es poguessin complementar amb el lloguer de pisos. Aquells que disposaven de suficients mitjans van construir petits blocs d'apartaments o van afegir algun pis sobre del seu propi habitatge. Tots eren edificis de façana estreta perquè els solars eren així i els pisos eren senzills amb els serveis bàsics i sense ascensor. Fins i tot hi havia famílies amb menys recursos que van arribar a llogar la seva pròpia casa a peu de platja durant l'estiu, mentre ells anaven a viure amb parents al poble o es conformaven a passar l'estiu en un habitatge precari al terrat de la seva llar. En aquesta etapa inicial no es va registrar una important invasió ni de capital ni de persones de fora de BaixaMar. Els propietaris forasters de pisos de lloguer solien ser alhora estiuejants ells mateixos.

El sector hotelier no era significatiu perquè només hi havien dos petits establiments que eren propietat de famílies locals. Van obrir al 1939, amb 40 places, i al 1965, amb 23 places, respectivament, encara que el lloguer de pisos i habitacions en cases particulars en temporada alta ampliava l'oferta fins a 180 i 100 llits respectivament. A l'hivern la capacitat es reduïa a les 23 places de l'hotel més nou. La gran majoria del personal empleat durant l'estiu provenia de Castella i Andalusia.

L'oferta es dirigia essencialment a una demanda espanyola per a habitatges d'estiu. Uns dos terços dels visitants s'instal·laven durant dos mesos o més.

Procedien principalment de Barcelona (unes 50 famílies), Saragossa (40) i Lleida (15). A més a més, a partir del 1957, venien estrangers procedents de països europeus (40). Els “descobridors” foren suecs, però després van venir alemanys i, sobre tot, francesos. Els seus costums de fer les vacances eren diferents. Al principi buscaven allotjament als hotels, però després, durant els anys 1960, llogaven pisos i apartaments i també se sentien atrets per les noves urbanitzacions construïdes als Munts i pels càmpings dels voltants.

El sector comercial es va veure afavorit i, consegüentment, ampliat per l'arribada de la cada cop més nombrosa població de temporada. Anteriorment havia estat molt limitat i tradicionalment es concentraven els serveis al poble. Al 1955 hi havia 14 establiments, que consistien gairebé exclusivament en botigues de comestibles, a més dels bars o restaurants i una barberia. Al 1965 l'oferta ja havia crescut fins totalitzar 27 negocis i es notava la influència del sector turístic en aquest creixement ja que el nombre de bars o restaurants havia augmentat fins a 9, s'havia instal·lat un petit club nocturn i dues botigues addicionals per la venda d'objectes per a la platja. L'obertura d'un quiosc de periòdics, una perruqueria femenina, una perfumeria i una botiga de roba eren una prova no solament del desenvolupament turístic sinó d'una major prosperitat i certs canvis socioculturals. Dels 27 establiments, 19 es mantenien oberts durant tot l'any. La relació amb el turisme va quedar molt clara amb el fet que solament tres dels set bars van continuar oberts a l'hivern. La gran majoria dels negocis estaven regentats per persones originàries de BaixaMar i tant sols tres eren propietat de persones que no residien allí (vegeu el Quadre 5 i la Fotografia 9).

QUADRE 5. PROCEDÈNCIA DELS PROPIETARIS D'HOTELS I COMERÇOS A BAIXAMAR, 1950-1965

Procedència del propietari	1950		1960		1965	
	Hotel	Comerç	Hotel	Comerç	Hotel	Comerç
BaixaMar	-	9	1	14	1	22
Resident a BaixaMar en obrir el negoci	1	1	1	1	1	2
No resident a BaixaMar	-	1	-	1	-	3

Font: Elaboració pròpia.

Fotografia 9. Carrer de la Indústria, principal eix comercial de Baixamar, 1965

És il·lustrador que el primer bloc de pisos de façana ampla i de concepte més urbà -amb un total de 15 apartaments- es va començar a construir al 1965 en l'extrem occidental de la primera fila d'edificis (vegeu la Fotografia 8). Aquest fet és un indicador d'una nova tendència cap a la inversió capitalista que ha dominat des d'aleshores, a mesura que s'ha implantat el turisme residencial als voltants de Baixamar.

Fotografia 10. Bloc de pisos en construcció a la primera línia al 1965

Fins el 1965 la població local gairebé no havia trobat feina estable en el sector turístic, amb l'excepció de l'obertura d'algunes botigues i bars. Un dels hotelers, el propietari d'un dels bars i els de tres comerços no tenia cap altra font d'ingressos. Però per regla general, els propietaris dels comerços complementaven els seus ingressos amb d'altres activitats que podien ser fins a tres de diferents. Destacaven entre aquestes fonts d'ingressos la pesca, el treball a la indústria i el lloguer d'habitatges. Ara bé, al 1965 totes les famílies en general reconegueren que, com a mínim, havien pogut millorar el seu nivell de comoditat material gràcies al turisme i sobretot mitjançant el lloguer de pisos i apartaments. En canvi, per altra banda, entre els que no tenien la possibilitat de llogar un habitatge, pocs havien pogut realitzar obres d'ampliació o modernització de la seva llar (12 sobre un total de 36). Ningú s'havia fet ric, però el turisme els proporcionava uns ingressos suplementaris a l'economia familiar de la majoria dels habitants.

SOCIETAT: COHESIÓ I PERSPECTIVES DE FUTUR

Al 1965 la població de BaixaMar continuava sent estable, mantenint-se al voltant dels 450 habitants. Gairebé no es registraven casos d'emigració ni d'immigració -excepte a per motiu de matrimoni- i cap família sencera havia abandonat el barri en els 50 anys anteriors. A més a més, la gran majoria dels residents eren propietaris dels seus habitatges. Era una comunitat molt cohesionada; de fet, el 80 % de les famílies estaven emparentades amb una o amb diverses del mateix barri. Alhora, existia una interdependència econòmica entre ells, perquè la pesca requeria la col·laboració de tots els implicats.

Així doncs, al 1965 la població de BaixaMar seguia vinculada a les seves arrels i al seu entorn, tot i que aquesta situació estava començant a canviar. Tots els homes jubilats havien estat pescadors i, encara que molts seguien pescant, les generacions més joves per regla general buscaven feina a terra, quasi exclusivament en activitats industrials a dalt la vila. El comerç i els serveis locals donaven per viure als que no havien estat mai pescadors. Els nois joves, en molta menor mesura que les noies, van expressar la seva disposició a ampliar els seus horitzons i buscar el seu futur més enllà de Torredembarra. Entre 1955 i 1965 vuit dones havien deixat BaixaMar -totes en casar-se- i, de fet, cinc d'elles van establir la seva residència a dalt el poble. Solament quatre nois joves van deixar el barri en el mateix període, tres per viure al poble, tot i que seguien treballant com a pescadors a BaixaMar, i un es va establir a Tamarit. És significatiu que ningú veiés el turisme com una solució econòmica per a ells, ni tan sols com una feina. La seva funció era la d'aportar ingressos suplementaris a les famílies, però res més.

És digne de menció que el gran buit després de la temporada de vacances, que era típic de les destinacions turístiques de nova creació, no es donava a BaixaMar. De fet, el 70% dels edificis estaven habitats durant tot l'any, donant un total de 109 habitatges d'ocupació permanent, 89 de les quals eren propietat dels seus ocupants. Així la vida allí seguí el seu ritme i les seves pautes normals a l'hivern. El turisme proporcionava ingressos als habitants, però no havia canviat en l'essencial ni l'estructura del treball ni la seva manera de viure.

El fet que entre els visitants predominessin famílies espanyoles de tall tradicional va portar que l'impacte social entre la població local fos limitat.

Els estiuejants tendien a integrar-se a l'estil de vida local: sortien a pescar en petites embarcacions, es barrejaven amb els habitants als bars, feien les compres a la Cooperativa, etc. Estiuejants i locals plantaven els seus tendals personalitzats en fila a la platja. Gairebé no es veien bikinis al 1963, que eren socialment inacceptables per a les espanyoles fins que va arribar una dotzena d'amigues meves per les quals vaig llogar una caseta l'estiu de 1964. Van causar un gran enrenou !!!

Fotografia 10. Estiuejants sota els seus tendals a BaixaMar, 1963 o 1964.

No hi havia una oferta lúdica sofisticada; només hi havia la “bolera”, un petit espai a cel obert amb una tanca o paret al voltant, amb una pista precària en la qual un nen plantava al seu lloc les bitlles caigudes.

Els estiuejants “baixaven” a la platja al matí i a la tarda les senyores, majoritàriament sense l’acompanyament dels seus marits dels dilluns fins els divendres, feien tertúlia i ganxet o jugaven a cartes. Les meves tardes amb els nens van transcórrer entre excursions a Els Munts per la platja o al poble travessant la via del tren a l’alçada de l’estació i els camps de secà i horta. L’ambient a dalt la vila contrastava molt amb el de BaixaMar. Es veien cases grans, perquè moltes eren o havien estat cases de pagès amb dependències adjuntes per als animals, collites i maquinària agrícola. Es notava, fins i tot, la olor del camp i la influència de les activitats agrícoles. El carrer Nou, que era l’autèntic carrer Major, estava asfaltat perquè formava part fins feia poc de la n-340. Però era un carrer de traçat irregular que variava en amplada; es notava que originalment s’havia anat construint les cases sense cap pla clarament preconcebut. Destacava també el pas estret del carrer de la Muralla, que era de doble sentit, on un semàfor regulava els pas dels vehicles.

En aquest context, els petits beneficis del turisme es van repartir entre un ampli ventall de la població, sense crear grans desigualtats entre les famílies. Així doncs, aleshores els impactes urbanístics i socials havien estat graduals i d’efecte limitat, pel que no s’havia produït cap impacte profund. Els habitants no havien pres consciència dels grans canvis que estaven a punt d’arribar i que, de fet, ja estaven previstos.

Aquesta previsió es va plasmar en un “Pla d’ordenació de la costa de Tarragona” que la Diputació Provincial va redactar el 1965 (DPT, 165). En aquest pla, Torredembarra fou designat com un dels principals pols de desenvolupament de la província (vegeu la Figura 12). Tota la superfície del terme municipal entre la via del tren i la platja estava designada per a ser urbanitzada com “ciutat jardí”, principalment d’habitatges unifamiliars de 1 o 2 plantes, que havien de deixar a BaixaMar com un “far” visible per damunt dels edificis dels voltants, mentre que la resta del terme estava classificat com a terreny urbanitzable, amb l’excepció d’unes zones reservades a usos comercial, industrial, esportiu i a jardins. El procés pretenia ser executat amb gran rapidesa: la variant de la n-340 com a eix de comunicació ja era una realitat i feia més fàcilment accessible BaixaMar. S’estava estenent

el Nucli antic cap al sud-est amb una urbanització de 2,5 hectàrees, que proporcionaria 262 habitatges, 106 de les quals s'estaven acabant a finals del 1965. Es preveia completar la urbanització de la zona costanera entre BaixaMar i Els Munts al 1968 i la resta del sector a l'est entre 1970 i 1980.

REFLEXIÓ FINAL: PERSPECTIVA HISTÒRICA

Al meu parer, BaixaMar ha perdut gran part de la seva identitat al restar atrapat i engolit per l'expansió urbana que l'envolta, no solament al llarg de la costa sinó també cap a l'interior. Unes urbanitzacions de baixa densitat han ocupat els suaus pendents al voltant de Clarà, formant un continu des de Torredembarra fins Roda de Berà. Els càmpings han salvat part de la costa de l'edificació, però no de l'ocupació turística. Pel costat del mar, BaixaMar està delimitat per un ampli passeig de vianants que separa les cases de la platja -enloc de la carretera que figurava en el Pla d'Ordenació, el que és un mínim consol-. Tot i això, seria superficial i injust adjudicar una valoració totalment negativa a les conseqüències del desenvolupament. Suposo que la majoria dels que varem conèixer BaixaMar abans del 1970 -encara en quedem alguns- enyorem la seva personalitat i la seva senzillesa, incloent la possibilitat i el plaer de seure al llinard de la casa amb els peus sobre la sorra.

Figura 12. Pla d'ordenació de la costa de Tarragona: sector de Torredembarra, 1965

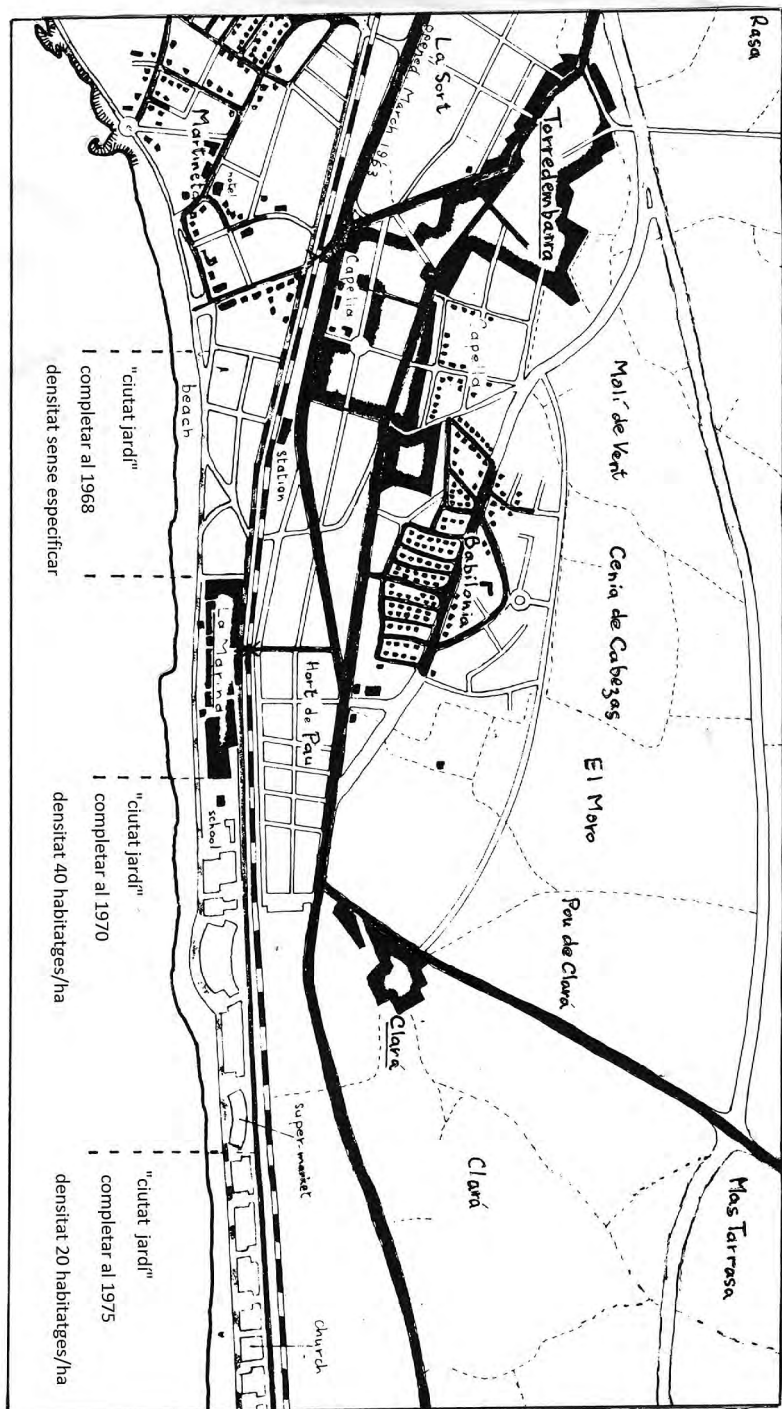

Foto 11. La plaça i l'església al 1965.

Ara bé, no s'ha d'infravalorar els indubtables beneficis que ha aportat a la població, tant directes de tipus econòmic com en termes de benestar. Al llarg de la costa catalana el major defecte d'aquesta etapa d'expansió turística fou l'absència d'una planificació adequada. En algunes destinacions ha estat inexistent i on s'ha planificat, per regla general, ha estat excessivament expansionista, com en el cas de Torredembarra. És fàcil criticar a posteriori, però cal entendre el context del moment. A nivell polític i econòmic nacional es pot recordar la pobresa força general que hi havia a Espanya, la necessitat de desenvolupament econòmic de tot tipus que l'entrada de divises del turisme facilitava i el desig d'acceptació internacional del règim polític a la que el turisme contribuïa. Per un altre costat, no existien unes estructures de planificació urbanística arrelades en el país -només cal comparar el procés amb l'història d'expansió urbana programada, per exemple, dels Països Baixos o del Regne Unit-. Un altre factor desfavorable fou el desconeixement del sector turístic perquè era una novetat al país. Això va fer que el desenvolupament fos espontani i que els

governos municipals, molt necessitats de finançament per la manca d'ajut estatal, acceptessin les ofertes de noves iniciatives i inversions privades per tal d'augmentar els seus ingressos mitjançant la concessió de permisos d'obres i impostos locals. Hi ha poques destinacions turístiques de la costa que hagin actuat amb un millor criteri i que hagin resistit les pressions de la febre constructora. Sitges i Cadaqués són uns bons exemples de dues escales de mida de destí diferent amb un bon nivell de conservació de l'existent davant les pressions del creixement turístic.

Una dada certament curiosa i significativa és que la base del sector turístic de cada destinació ha canviat poc des de 1973; concretament, va quedar establerta abans que la crisi del petroli de 1973 provoqués la primera frenada en el desenvolupament turístic al 1974. És a dir, la forma i el tipus de desenvolupament que va tenir lloc els 15 o 20 primers anys han modelat cada destinació i han definit el seu perfil. El perfil de l'oferta turística dels primers anys de Torredembarra era residencial, dirigida principalment a estiuejants espanyols i així segueix avui dia, certament a una altra escala, molt a pesar meu i molt probablement també de molts veïns de Torredembarra.

REFERÈNCIES

Bas, Carlos; Morales, Enrique y Rubio, Manuel (1955). La Pesca en España. I. Cataluña. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Patronato Juan de la Cierva.

Comes Nolla, Gabriel (2013). “El “bloc” i la treta i varada de embarcacions a BaixaMar”. Recull de Treballs, 14, 117-132.

(DPT) Diputació Provincial de Tarragona -SOFEMASA y CEDEC- (1965). Tarragona: Ordenación de la costa. Barcelona: DPT.

(INE) Instituto Nacional de Estadística (1961). Censo de población y viviendas de España de 1960. Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población. Madrid: Presidencia del Gobierno, INE.

(INE) Instituto Nacional de Estadística (1951). Censo de población y viviendas de España de 1950. Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población. Madrid: Presidencia del Gobierno, INE.

(INE) Instituto Nacional de Estadística (1941). Censo de población y viviendas de España de 1940. Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población. Madrid: Presidencia del Gobierno, INE.

NOTA:

La professora Gerda K. Priestley va escriure, ja fa 50 anys, una tesina de Llicenciatura i una tesi de màster que eren uns estudis socioeconòmics sobre el barri de BaixaMar de Torredembarra als anys 1963-1965. Ambdós treballs són inèdits i foren presentats a la Departament of Geography de la Queen's University de Belfast. El Centre d'Estudis Sinibald de Mas de Torredembarra, gràcies a la generositat de l'autora, farà pública la versió original del seu inèdit treball de Llicenciatura a la Web del centre:

Torredembarra, Spain

A study of a coastal settlement with particular reference to socio-economic change. 1965. (Treball de Llicenciatura).